

לפרשת וישב

מפי הראי"ה בשנת תרפ"ז

בענין מחלוקת יוסף והשבטים. ככל ענייני עבודת השי"ת, הרגילות היא שכשדור אחד הוא גדול מאוד והדור השני נתקטן ואינו יכול להגיע למדרגות הדור הקודם, אזי נמצא בדור השני אחד - הוא ממוצע ביניהם, שאם כי הוא קטן מהדור הראשון אבל הוא גדול מהדור שהוא נמצא בו, וכך היה בדורם של השבטים לאחר דורם של שלשת האבות שהיו גדולים במעשיהם, ומדרגותיהם בעבודת השי"ת היו גבוהות לאין שיעור, והשבטים היו נמוכים מהם במעלות, ויוסף היתה לו מדרגת ומעלת הממוצע. והשבטים סברו שאינו במדרגה זו, ומאחר שאסור לאדם להסתפל ולהתבונן יותר מן מדרגתו, והוא דוגמת זר שאכל תרומה שחייב מיתה, לכן דנו אותו השבטים בסנהדרין לחיוב מיתה. אבל יעקב אבינו ע"ה, שיוסף היה בן יקונים שלו (בראשית לו ג), גילה ומסר לו יותר מלשאר בניו (בראשית כה טז). ועשה לו כתונת פסים (בראשית סט), שהיו בזה כוונות גדולות ועמוקות, ולכן בעת שהשבטים השליכו אותו לבור הפשיטו אותו את כתונת הפסים.

בתוך הדברים אמר הרב, שמוכא בקדמונים שההכדל בין יראה תתאה ליראה עילאה הוא, שיראה תתאה הוא שירא תמיד שלא יקלקל מעשיו בעבודת יקודש - ואי"ז יראת העונש - ויראה עילאה היא שלא יעלה בעבודתו יקודש יותר ממדרגתו, וע"ז מנבא בכתבי האר"י ז"ל על הכתוב בישעיה (ו) "בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו" שמרומזות בזה שתי היראות.

(מרשימות רבי דוב מילשטיין)
 (בשמן רענן, ח"א, עמ' קנד'קנה. ועיי' שם עמ' קלט)

"וישב-מקץ" הן שתי פרשיות על בני יעקב. הזכרנו הרבה פעמים את עקרון הווגיות. דבר ד' איתו אנו נפגשים בכל שבת, מופיע בשתיים: "אחת רבו אלהים, שתיים זו שמענו". פרשיות התורה מופיעות שתיים שתיים. "לך לך-יורא", הן זוג פרשיות על אברהם אבינו; "חיי שרה-תולדות": יצחק אבינו; "ויצא-וישלח":

1. על-פי ההילים סב יכ.

יעקב אבינו. אחרי ביורר ענין האבות, אנו מגיעים עכשיו אל הבנים. יש לזכור שבני יעקב הם אבותינו, החלק השני של האבות, "אבות מספר ב'". להיות אבות עם ישראל, אין זה דבר פשוט, אלא ענין גדול נורא ונשגב. עם ישראל הוא עם גדול נורא ונשגב, וכך גם אבותינו. השבטים הם "שבטי יה", "שבטי ישורון". ונשא אהרן את שמוח בני ישראל כחשן המשפט על לבו בכאו אל הקדש לזכרן לפני ד' תמיד". שבטי בני-ישראל מונחים על לבו של הכהן הגדול בעבורת הקודש שבבית-המקדש, ומתוך חושן המשפט הזה מופיעים ביורר דברים ברוח-הקודש: יש לשים לב ולזכור במאי עסקינן! אנו עם של "קדושים בכל יום יהללוך סלה". קדושים אלה, אין צורך לחפש אותם באפריקה או במזרח הרחוק, אלא הם עם ישראל, עם הנביאים, אנו מין יצורים מיוחדים, מין בריה קיבוצית-קולקטיבית, כללית, היסטורית, בעלת פסיכולוגיה לאומית מיוחדת. ולנבראים האלה יש שורשים. "כי מראש צרים אראנו". בלעם, ה"ידע דעת עלין", בעל העין הגדולה, "הגבר שתם העין", מסתכל על העם הזה בעינו החודרת, "יורא את ישראל שכן לשבטי", מתבונן במציאות הקיבוץ הזה ורואה כי נוראה היא. הוא רואה שלעם בכללותו יש שורש: "כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשנננו", אלו אבות ואמהות. לעם הזה יש אבות. "הביטו אל צד-הצבתם", אחרי אברהם יצחק ויעקב, האבות של העם המשונה והענקי, אנו מתחילים להפגש ב"אבות מספר ב'", בראשית האתחלתא של עם ישראל, בני-ישראל. אין לשכוח כמה עסקינן: בראשית הופעח עם זו יצרת. אנו מסתכלים בדבר, ד' המגיע אלינו מ"קרא הדרות מראש", ומתגלה בשנות דור ודור. "בינו שנות דר ודר". לכן ענין הבנים האלה, שהם אבותינו, אינו ענין פשוט כלל, אלא ענין נורא ונשגב, נקדש ונערץ. אנו שבטייה, קדושים, עליונים, "בני עלין פלכם", ובני יעקב הם אבותינו. עכשיו אנו מתחילים להפגש במהלך ההתפתחות העובדתית, ההיסטורית, המשפחתית של אבותינו אלה.

2. שנאה וקנאה?

אמנם כשאנו מתבוננים קצת באבותינו אלה — מה אנו מגלים? לכאורה, הם רוצחים, פראים, מתוך קנאה ושנאה! נכון שחז"ל הזהירונו שאל לו לאדם לפנק בן אחד יותר מבנים אחרים כדי לא לעורר קנאה, אבל כאן אנו נפגשים במצב נורא ואיום של רוצחים ממש, "דעתה לכו ונהרגוהו"; ולולי ראובן ויהודה שעכבו, הדבר המגונה היה מתבצע! אין מילים די חזקות כדי לכנות מה שמסופר בפרשה הראשונה: אלה הם אבותינו? האם זאת ראשית הגוי הקדוש? חס ושלום. אי-אפשר להשלים עם זה בשום פנים.

4. "עם זו יצרת לי"

אמנם, בסיפור המעשה שבפרשתנו, אנו נפגשים, לכאורה, בדברים מוזעזעים מרעישים ומבהילים: אבותינו גראים כרשעים אוררים וברזאחים פראים מתוך קנאה ושנאה. אין די מילים לכנות זאת. אבל כל זה נובע מגישה ילדותית וקטנונית. יש לחפוט את הדברים באמיתיות, בגדלות, בעליוניות, באלוהיות. אחרי האבות מתחילה שלשלת ההתפתחות של עם ישראל. בני-יעקב הם ה"ראשית של אנחנו". ההתפתחות ההיסטורית הזאת מופיעה כחזוה, מתוך מה שאירע לפני יציאת מצרים ומה שאירע אחרי יציאת מצרים וכו'. עכשיו אנו נפגשים בסדר האלוהי של הבנין הסיסטמתי של שנים-עשר שבטיה.

הקולקטיביות הזאת שלנו מוכרחת להיות בגינה דווקא משנים עשר אלמנטים, חוק ולא יעבור. לכל שבט יש ענין מיוחד ותפקיד מיוחד בגילוי הערך האלוהי של "עם זו יצאתי לך". במשך הדורות הולך הדבר ומתגלה, מתגבש ומתבלט יותר ויותר. בפרשתנו אנו עומדים בתחילת ההתגלות, כשענין זה עדין מאוד. אנו נמצאים במצב העופר במצי אלו, ההולך ומתפתח לאט לאט עד שיוצא לאור העולם בצורה ריאלית, הוית'ם, ממשית. העופר של "עם זו יצאתי לך" נמצא בתחילת יצירתו בבטן אמנו "כנסת ישראל"⁶⁰, במצב של יסודיות וראשיתיות. ("ראשית גרים עמלק"⁶¹, וזה לעומת זה בקודש "קדש ישראל לך" ראשית תבואתה"⁶²) — אנו בראשית ההתגבשות וההתקמות של האורגניזם השלם שמופיע עלינו רחל ולא "אשר בנו שתייהם את בית ישראל"⁶³. בני רחל ובני לאה מגלים שניהם את הענין האלוהי שלנו. הערך המיוחד של כל שבט מתברר אחר-כך ב"עקב אבינו ומשה רבינו. יהודה ענינו מלכות"⁶⁴, מה שהולך ומשך בפרשתנו כמעשה פרץ חורב"⁶⁵, ואחר-כך במגילת רות⁶⁶ ביסוד משפחת דוד המלך, כאן ראשית היצירה של יהודה. וכן לגבי שאר השבטים. לכל שבט יש תפקיד מיוחד, כח מיוחד, מלאך מיוחד, בבין האורגני הכללי של בית ישראל. כך הכרחי וזוהי. אין להתחמק מזה, ואי אפשר להתחמק מזה: זו עבודה יסודית ממשית. אשרינו שנבנינו כך בבין האלוהי הזה המורכב מחלקים שונים, חלק של תורה, חלק של מלכות, וחלק של עבודה בית-מקדש

שיחות תרב צבי יהודה

זכהנה וכנהנה. יש להתרגל בהעמקה ולראות בעין פקוחה במאי עסקינן: עסקינן בתחילת הסיסטמטיקה האלוהית של הבין הגדול והנשגב של "עם זו יצאתי לך", — ואין זה דבר כלי-כך פשוט. הכרחי, נחוץ וחיוני שהלב יהיה לב, ולא אחרת. צריך להכיר ולהרגיש שכך צודק וישר, "להגיד כי ישר ד"⁶⁰, "בראך יעקב ויצרך ישראל"⁶³. יש להשתחרר מגישה ילדותית הרואה כאן איזה סיפור מעשה של התקוטטות, ולהסתכל מה נעשה כאן בזרות עולם; לראות יד ר' המכוננת את יסוד לב האומות. כל בעל שכל צריך להבין שביסוד היצירה הזאת, חייבים להופיע בני לאה ובני רחל, "איש על מחנהו ואיש על דגלו"⁶¹, בהחלטיות היותר תקיפה, היותר אכזרית והיותר חריפה. רק מתוך-כך ואחר-כך יתגלה ש"בנו שתייהם את בית ישראל". אבל כאן אנו עדין עומדים בראשית ההתגבשות, התפתחות, והתקמות. והטיפול האלוהי חייב להימשך איזה זמן של שנים ודורות, עד שמגיעים לבירור הסופי של "בנו שתייהם". בינתיים חלוקת התפקידים ההכרחית החיונית מתבטאת באופן חמור נורא ומועז.

11. "אני ולא אתה"

זאת הפעם הראשונה שאנו נפגשים במונה של שנאה כמוכן כל-כך רחב של קנאה, נקמה ורצחנות⁶¹. לכאורה זה דבר נורא ואיום, אבל יש להתרגל להבין שכל זה ביטוי של סדרי הפסיכולוגיה הצבורית של הופעת האורגניזם השלם בתולקיו השונים. גם אם נתזר על זה אלפי פעמים, לא יספיק. יש מצבים בהם "איש על מחנהו ואיש על דגלו"⁶¹ מתגלה בצורה חריפה זו: "אני! אני ולא אתה! אני הלב ולא אתה, בשום אופן שבעולם". היום אנו עוסקים ברגעים הראשונים, באצילות האלוהית הגרעינית היסודית של הדברים. בהתחלה הם מופיעים בעדינות ובאצילות, אבל אחר-כך שני צדדים אלה של רחל ולאה מוכרחים להתבסס ולהתגבש. השבטים חייבים להתיסד. ההתגבשות הזאת נוראה היא, כי ענינה הוא: "אני ולא אתה". הצד של "לא אתה" צריך להתבטא כמוכן היותר חריף. "האתה" שולל את ה"אני", לכן מופיעה שלילת ה"אתה" בצורה נוראה ואיומה⁶². כל אחד חייב להופיע בכל תוקפו, בתפקידו האלוהי הגדול והאדיר החובק ורועות עולם, שהולך ומתגלה במהלך הדורות.

60. תוללים צב טו. 61. ועיין בראשית כ"ב. כט לא, לג. 62. "כשיוצאת מריבה בין כח לכח, בין איש לאיש, בין עם לעם, בין עולם לעולם, המריבה בתוכנה היא תוצאה מהשינוי והניגוד שיש בעצמות של ארצה החיים. מעט מאד הוא הערך של יסודי ההתגדות, שהם מתבזאים בבניה ופירוט מרעי, כל אלה הם סימנים קלים, שמפני חולשת ההכרה הם מתבטאים בתור סבות חרישות. אבל